

ЮБИЛЕИ / JUBILEES

ДОЦЕНТ ИВОНА КАРАЧОРОВА НА 60 ГОДИНИ

ASSOC. PROF. IVONA KARACHOROVA TURNS 60

Доц. Ивона Карачорова, дългогодишен член на Секцията за история на българския език и научен секретар на Института за български език, навършва 60 години. Цялата българска и международна палеославистична общност я познава, уважава и цитира като един от най-компетентните и креативни изследователи на историята на псалтира. За нея си струва да бъде създадена една нова българска дума – *псалтировед*. Защото тя наистина достигна до най-важните и същностни тенденции в развитието на псалтирния текст от момента на неговото възникване в старобългарската книжнина до разпространението му в много по-нови ръкописи.

Ние, нейните колеги, я познаваме и като една усмихната, жизнена, добронамерена и готова да сътрудничи дама, която активно участва в работата на Института за български език и се старее да подпомогне всички секции в нелекия път на отчитането и планирането на научната дейност. Аз лично си спомням Ивона още от времето на нейната докторантура, когато тя ме очарова със своята младост и човешко присъствие и ме респектира със знанията и идеите си за избрания обект на нейната дисертация. По-късно сме работили заедно за създаването на Старобългарския речник и Речника на произведенията на Патриарх Евтимий в духа на сериозното и плодотворно сътрудничество. Така че за мен Ивона е не само отлично подготвен учен, но и добър колега, с когото може да се работи, да се общува, да се гради среда за ползотворни човешки и научни контакти. А това наистина е много.

Може би не всички знаят, че Ивона Карачорова има отношение към духовния път на съвременна България като племенница на Траянополския епископ, а по-късно Доростолски владика митрополит Иларион, който е от рода на Иларион Макариополски и Стоян Михайловски. Така нейните научни дирения я свързват с историята на християнството, а нейните възжеления и стремежи – с утвърждаването на религията в днешния ден.

Ивона Карачорова е магистър по специалността Българска филология на Великотърновския университет от 1979 г. През 1980–1981 г. специализира кирилometодиевистика в СУ „Св. Климент Охридски“. През 1981–

1984 г. е докторантка в Института за български език. От 1986 г. след успешна защита на дисертацията е научен сътрудник в Секцията за история на българския език, а от 2000 г. е доцент в същата секция.

В работата си върху историята на псалтирния текст Ивона Карачорова се опира на постигнатото от А. Востоков, В. Срезневски, В. Ягич. Тя приема схващането на В. Погорелов за четири редакции на славянския псалтир: 1. южнославянска или първоначална, с представител глаголическия Синайски псалтир; 2. тълковна – с тълкованията на Теодорит Кирски; 3. руска; 4. нова или поправена – извършена в България с цел приближаване на славянския текст до гръцкия. Трябва да се отбележи, че в дългия си творчески път И. Карачорова посвещава време и усилия за проучването и на четирите редакции, което придава цялостност на научните ѝ занимания.

Най-обемното и най-съдържателно изследване И. Карачорова предлага в монографията си „Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира“ (1989). В него авторката анализира първата, архаичната Кирило-Методиева редакция на псалтира. Материалът е от глаголическия Синайски псалтир. Чрез детайлно проучване на лексиката на паметника, както и на отношението старобългарски текст – гръцки оригинал Карачорова успява да докаже старобългарския характер на езика и да осветли много значими особености на превода (като например разнообразните начини за предаване на гръцкия инфинитив и гръцките конструкции за притежание в старобългарския текст). Така този труд става основополагащ в палеославистиката и се цитира и досега от всички специалисти в областта на историята на славянския псалтир.

С конкретни аргументи И. Карачорова подкрепя тезата, че псалтирът с тълкованията е резултат от преславската преработка на старобългарските преводи, направена през X в. по времето на цар Симеон. Най-старият представител на втората редакция е Чудовският псалтир от XI в. – ГИМ, Чуд. 7. Именно неговата лексика изследва Ивона Карачорова, като отделя 50 лексикални разночетения в този препис, които сравнява с преславски текстове и така доказва преславския характер на замените (1984).

В по-нататъшните си занимания специалистката открива още три преписа на Теодоритовия псалтир извън известните на В. Погорелов руски преписи. Това са два преписа от библиотеката на манастира Хилендар – № 116 и 117, и един от библиотеката на Сръбската православна патриаршия – ръкопис № 90. Текстологичната обработка на лексикалните разночетения от ръкопис ГИМ, Хлуд. 46 в сравнение със Синайския псалтир очертава няколко важни особености в редакцията на псалтирния текст, която се е извършила едновременно с превода на тълкованията на Теодорит Кирски. Първо, засвидетелствани са редки лексеми, които са отразени в лексикографските справочници с единични примери. Такива са: *овитъблъць*, *ноуѣта*, *сжмракъ*, *изваланънъи*. Второ, срещат се и познати думи, но с нови значе-

ния. ловити вместо ланати, оутроудити вместо острасити, осѣнение вместо кровъ, съблазнь вместо грѣхъпадание, масть вместо обилие, помощъ вместо щедрота и др. Трето, голяма част от установените в Теодоритовия тълковен псалтир разночетения са словообразователни варианти на лексемите в архаичния текст: сирота вместо сиръ, съгрѣшити вместо прѣгрѣшити, благость вместо благостыня, прѣлюбоудѣиць вместо прѣлюбоудѣи и др. Четвърто, важно място имат замените, при които се търси по-точно съответствие на гръцката дума: травньъ вместо паствинньъ, свѣтъъ вместо страна, жтрока вместо сръдъце. Пето, налице са и преславските лексикални варианти в Теодоритовия псалтир: алкание вместо постъ, врачъ вместо балии, животъъ вместо житие, племя вместо колѣно, коньць вместо коньчина, мьзда вместо мгыто, жрътва вместо трѣва и др. Шесто, някои заети от гръцки думи са заменени с български: въздоушьнъ вместо ѡрънъ, смѣръчъ вместо ѡдръ, помазаньникъ вместо христъ. По този начин Ивона Карачорова последователно и пълно представя резултатите от преславската редакция при създаването на псалтира с тълкования (2012б). Позволих си да представя по-подробно тази студия на Ивона, защото тя добре илюстрира нейния системен подход на изследване, нейната способност на учен да анализира, класифицира и обобщава явленията в историята на българския език и книжнина. За съжаление не бих могла в рамките на този тикст да направя подобно детайлно разглеждане на всичките ѝ трудове.

На така наречената от В. Погорелов нова редакция са посветени научните дирения на И. Карачорова в студията в съавторство с Е. Коцева, А. Атанасов (Коцева, Карачорова, Атанасов 1985). Установява се, че тази редакция е извършена в Атон в началото на XIV в. като част от редактирането на старобългарските богослужбни книги. Продължение на атонската редакция е Евтимиевата езиково-правописна реформа. Проучването на Карачорова проследява основните особености на славянските псалтири от XI до XIV в., обработен е ценен материал, въз основа на който се стига до извода, че промените в псалтирния текст през XIV в. са мотивирани от изискването за приближаване до оригинала.

Много от разработките на И. Карачорова засягат конкретни паметници – Томичовия псалтир (Джурова, Карачорова 1989), Радомировия псалтир (1999, 2001д); а също и отделни въпроси като – предисловието към Псалтира (2001б, 2006), избраните псалми на Никифор Влемид (2001в), молитвата след псалтира (2001г). Обобщаващ характер имат нейните енциклопедични статии за псалтира в „Старобългарска литература. Енциклопедичен речник“ и в „Кирило-Методиевска енциклопедия“, том трети. Успешно е и нейното участие в руската „Православная энциклопедия“.

Отделна област в научните ѝ интереси представят статиите за библейските песни. На изучаването им в славянската ръкописна традиция, на техните особености в псалтирните редакции от XIV в. и в новата част на Бичковския псалтир са посветени няколко публикации (2003, 2005а, 2005б, 2012в). Славянските преводи на житието на св. Василий Нови и на житието на св. Йоан Златоуст са обект на проучване в други две разработки, в които е приложен прецизен метод на текстологични сравнения на автентични ръкописи от различни сбирки. Ивона Карачорова е търсен автор и в чужбина. Неслучайно в последно време тя издаде поредица статии в Словакия и Сърбия (2001а, 2008, 2010, 2013).

Доц. Ивона Карачорова участва във фундаментални проекти на Секцията за история на българския език в Института за български език. На първо място в изработването на Старобългарския речник, том 1 и 2. Особено активно тя се включи в написването на Допълнение към втория том, в което с методите на модерната лексикография бе обработен материалът от новооткритите паметници от старобългарския период. На Ивона се падна честта и нелекото задължение да работи с лексемите от новооткритата от Й. Тарнанидис част на Синайския псалтир. Така освен речниковите статии за научната общност стана достъпно и едно детайлно и сериозно проучване на лексиката от този ръкопис, в което И. Карачорова представя всички незасвидетелствани в старобългарските класически произведения думи, както и такива, които се реализират с нови значения. Нейните малки лексикални етюди имат голяма научна стойност (2007).

Друг важен проект на Секцията за история на българския език в Института за български език, на който доц. Ивона Карачорова е ръководител и редактор, е Речник на произведенията на Патриарх Евтимий. Във връзка с този проект И. Карачорова публикува изследване на сложните думи в съчиненията на Патриарх Евтимий (2012а). Опирайки се на постигнатото от А. Давидов върху сложните думи в старобългарския език, авторката прави приносни анализи на композитите в оригиналните произведения на Патриарх Евтимий. Тя очертава специфичния Евтимиев стил и език, в който писането по лкпѣтк се осъществява и на лексикално-словообразователно равнище чрез използване на вече съществуващи и съставяне на нови сложни думи, предимно съществителни и прилагателни.

И. Карачорова участва и в няколко международни проекта с Институт славяноведения в Москва, които успешно завършват с авторски студии. Тя е част от авторитетен колектив от учени в проект на Кирило-Методиевия научен център за издаване на три ръкописа от времето на цар Иван-Александър. Важно е да се изтъкне и нейното участие в три проекта на Факултета по славянски филологии в СУ „Св. Климент Охридски“ съвместно с Института за български език, които издигат историческата лексикография на равнището на съвременните компютърни науки: Компютърни и интерактивни средства за исторически езиковедски изследвания, BG051 PO001-

3.3-04-0011; Информатика, граматика, лексикография, BG051PO001-3.3.06-0024; Интегриране на нови практики и знания в обучението по компютърна лингвистика, BG051PO001-3.3.06-0022/19.03.2012, финансирани от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ на Европейския социален фонд на Европейския съюз.

Предстои завършването на монографията на И. Карачорова „Боянски псалтир – среднобългарски ръкопис от XIII в. Издание и изследване“, която ще бъде принос към научната дейност на Секцията за история на българския език за запазване на културно-историческото наследство на България и културната идентичност на българите.

Освен учен с голям опит доц. И. Карачорова е и дългогодишен преподавател в ПУ „Паисий Хилендарски“ по дисциплините *Старобългарски език* и *История на българския език* на филолози и дисциплината *Църковнославянски език* на богослови. Тя преподава също *Славянските преводи на старозаветните книги* в проекта e-Medievalia към СУ „Св. Климент Охридски“.

Ивона Карачорова е утвърден специалист с международно признание и научни постижения в областта на текстологията на славянските ръкописи, славянските библейски преводи, тълкуванията към славянските библейски книги. Освен това тя е неразделна част от Института за български език, от неговата история и настояще. Затова по случай нейния юбилей от все сърце искам да ѝ кажа като на човек, учен, колега и приятел: *На добър час, Ивона, в предстоящия ти дълъг и ползотворен житейски и научен път!*

ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ НА ИВОНА КАРАЧОРОВА

Лексиката на Чудовския псалтир и преславската редакция на старобългарските богослужбени книги. – Български език, № 1, 1984, 53–61.

Некоторые особенности славянских псалтырей на материале XI–XIV вв. – ПОЛАТА КЪНИГОПИСЪНАЯ, 14–15, 1985, 25–75. (студията е съставена от три авторски статии, останалите две са на Е. Коцева и А. Атанасов)

Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски текст на Псалтира. – Кирило-Методиевски студии, кн. 6, 1989, 130–245.

Томичов псалтир. София, 1989. (в съавторство с А. Джурова)

Особености в текста на Радомировия псалтир. – *Palaeobugarica*, 1991, № 4, 47–60.

Псалтир и Паримейник – Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. Съставител Д. Петканова. София, 1992.

Опис на ръкописните и старопечатните книги в библиотеката на проф. К. Мирчев. – Старобългарска литература, 30, 1998, 45–76 (описани № 2, 3, 12, 13).

Псалмы избранные в славянской рукописной традиции. – Zbornik Filozofickej fakulty University Komenskeho, Rocnik LII, Philologia, 2001a, Bratislava, 187–196.

За едно предисловие към Псалтира. – Palaeobugrica, 2001b, № 2, 26–35.

Избраните псалми на Никифор Влемид в славянските ръкописи. – В: Традиция, приемственост, новаторство. Сборник от Интердисциплинарния колоквиум в памет на акад. П. Динев. София, 2001в, 545–556.

За така наречената „молитва след псалтира“. – Кирило-Методиевски студии, кн. 14, 2001г, 182–187.

За състава на Радомировия псалтир. – Старобългарска литература, кн. 32, 2001д.

Псалтир, Паримейник, Паренесис, В. А. Погорелов, Синайски псалтир (в съавторство с Пиринка Пенкова). – Кирило-Методиевска енциклопедия, Т. 3, София, 2003.

За цифровите означения към библейските песни. – В: пѣти достопѣтъ. Сборник в памет на Ст. Кожухаров. София, 2003, 346–356.

Към изучаването на библейските песни в славянската ръкописна традиция. – Palaeobugrica, 29, 2005, № 1, 25–43.

Още веднъж за Устава за четене на Псалтира. – Български език, 2005а, № 3, 66–76.

Към изучаването на псалтирните редакции от 14 в. (библейски песни). – В: нѣстъ оученикъ надъ оучителемъ своимъ. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Иван Добрев, член-кореспондент на БАН и учител. София, 2005б, 345–356.

За някои предисловия към Псалтира. – В: По слѣдоу оучителю. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р П. Пенев. Пловдив, 2006.

Лексиката на новооткритата част на Синайския псалтир. – Palaeobugrica, 2007, № 3.

Славянският ръкописен служебен псалтир като особен тип сборник. – Црквене студије, 5, 2008, 227–237.

Псалтир, писан за севастократора Бранка Младеновића 1346 г. – Научни състанак слависта у Вукове дане, 39/2, Београд, 2010, 33–40.

Из историята на славянския превод на житието на св. Василий Нови. – Български език, 2010, № 3, 69–76.

Из лексиката на старобългарския превод на псевдо-Атанасиевите псалтирни тълкувания. – В: Компютърни и интерактивни средства за исторически езиковедски изследвания. BG051PO001-3.3-04-0011. Сборник доклади от заключителната конференция. София, 2011, 77–84.

Речник на съчиненията на Патриарх Евтимий. – В: Компютърни и интерактивни средства за исторически езиковедски изследвания. BG051 PO001-3.3-04-0011. Проблеми на историческата лексикология и лексикография. Сборник статии. София, 2011, 17–28.

Сложните думи в съчиненията на Патриарх Евтимий. – В: Търновска книжовна школа. Т. 9. Търново и идеята за християнския универсализъм XII–XV в., В. Търново, 2012а, 205–224.

Из лексиката на славянския Псалтир с тълкованията на Теодорит Кирски. – В: Язык Библии. Лингвотекстологические исследования. Москва – Санкт-Петербург, 2012б, 47–62.

Библейските песни в новата част на Бичковския псалтир (Sin. Slav. 6/N). – В: Кирило-Методиевски студии, кн. 21, Средновековни текстове, автори и книги. Сборник в чест на Хайнц Миклас. София, 2012 в, 20–45.

Новооткривена катена на Псалтиру у рукопису из Хилендарског манастира. – Научни састанак слависта у Вукове дане 42/2, 2013, 463–472.

Ваня Мичева / Vanya Micheva

✉ *Гл. ас. д-р Ваня Мичева*, Секция за история на българския език
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
v.micheva@gmail.com

✉ *Asst. Prof. Vanya Micheva, PhD*, Department of History of Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria
v.micheva@gmail.com